

САЦЫЯЛІЗАЦЫЯ ПАДЛЕТКАЎ У ПРАЦЭСЕ ІХ ЧЫТАЦКАЙ ДЗЕЙНАСЦІ: СІСТЭМНЫ ПАДЫХОД

Значная частка сацыяльнага вопыту чалавека фарміруецца пры дапамозе чытання. Чытанне з'яўляецца найважнейшай інтэлектуальнай тэхналогіяй засваення ведаў у самым шырокім сэнсе гэтага паняцця.

Тэарэтычныя пытанні чытацкай дзейнасці ў сацыялагічным, псіхалагічным, педагагічным, бібліятэказнаўчым ракурсах разглядаюць Ю.М.Дрэшэр, Н.Я.Дабрыніна, І.І.Ціхамірава, В.А.Лявідаў і інш. Арганізацыі чытацкай дзейнасці прысвечаны працы В.А.Барадзіной, Ю.П.Меленцьевай, С.Г.Матлінай. Сістэмны падыход да арганізацыі чытацкай дзейнасці выкарыстоўвалі М.У.Белаконенка, У.П.Дамарацкі, Л.В.Алёхіна. На гэтай метадалагічнай аснове мэтазгодна разглядаць арганізацыю чытацкай дзейнасці па сацыялізацыі падлеткаў ва ўмовах дзіцячай бібліятэкі.

Трэба адразу адзначыць, што тэрміны “чытанне” і “чытацкая дзейнасць” у большасці выпадкаў – сінонімы і з'яўляюцца ўзаемазамяняльнымі. В.А.Барадзіна разглядае чытанне як від камунікатыўна-пазнавальнай дзейнасці, сутнасць якой заключаецца ў актыўным, мэтанакіраваным пераўтварэнні і падпарадкаванні зместу тэксту розным патрэбнасцям сацыяльнага суб'екта [3, с. 8]. У некаторых выпадках непасрэдна даецца азначэнне чытацкай дзейнасці. Так, Ю.М.Дрэшэр выкарыстоўвае тэрмін “чытацкая дзейнасць” і дае яму азначэнне як мэтазгодны і актыўны спосаб адносін да знешняга свету, спосаб быцця асобы, які заключаецца ў засваенні, пераўтварэнні, выкарыстанні матэрыяльнага і духоўнага вопыту чалавецтва, зафіксаванага ў знакавай форме [4, с. 12].

Даследчыкі гавораць аб вялікай ролі бібліятэкі ў чытацкім развіцці, абумоўленай наяўнасцю фондаў і спецыялістаў для кіраўніцтва чытаннем. Задачай бібліятэкі з'яўляецца прасоўванне кніг (аўтараў, тэм і г.д.). Зараз адбываецца асэнсаванне другой задачы – прасоўванне працэсу чытання, фарміраванне ў чытача пазітыўных адносін да гэтага віду дзейнасці [7, с. 3].

Перад бібліятэкай паўстае задача па арганізацыі чытацкай дзейнасці карыстальнікаў. У структурна-функцыянальнай мадэлі чытацкай дзейнасці В.А.Барадзіной маецца такі параметр як

арганізацыя і планаванне чытання. Ён прадугледжвае вызначэнне кола чытання; пошук і адбор літаратуры; спосабы атрымання неабходнай інфармацыі, выбар стратэгіі і тактыкі чытання [2, с. 59]. У гэтым выпадку можна гаварыць аб арганізацыі чытацкай дзейнасці ў вузкім сэнсе, арганізацыі чытання канкрэтнага чалавека. Існуе іншы, больш шырокі падыход да вывучэння арганізацыі чытацкай дзейнасці ў бібліятэцы. У адпаведнасці з гэтым падыходам арганізацыя чытання дзяцей уяўляе сабой комплекс складаных, шматаспектных праблем, якія можна разглядаць з сістэмных пазіцый [1].

Сістэмны падыход дазваляе арганізоўваць чытацкую дзейнасць падлеткаў у мэтах сацыялізацыі. Арганізацыя чытання ўяўляе сабой сістэму, якая складаецца з пэўных элементаў і ўзаемазвязяў паміж імі. Рэалізацыя сістэмы праводзіцца ў тры этапы. На першым этапе вызначаецца аптымальная колькасць разрэзаў сістэмы, якія мадэліруюць разглядаемую праблему. На другім этапе праводзіцца аналіз кожнага з разрэзаў, распрацоўваюцца інавацыі, якія забяспечаць вырашэнне задач у межах гэтага разрэзу (прыватныя інавацыі). На трэцім этапе ўстанаўліваюцца ўзаемазвязі паміж інавацыямі.

Дэкампазіцыя сістэмы арганізацыі чытання адбываецца па наступных структурных элементах: паказчыкі псіхалагічнага, інтэлектуальнага і культурнага развіцця дзіцяці; асноўныя функцыі бібліятэк, якія працуюць з дзецьмі; узроставыя катэгорыі чытачоў; формы бібліятэчнай работы; структурныя падраздзяленні бібліятэкі; узаемадзеянне з іншымі ўстановамі, якія аказваюць уплыў на чытанне дзяцей [1].

Дэкампазіцыя па паказчыках псіхалагічнага, інтэлектуальнага і культурнага развіцця дзіцяці (увага, памяць, вобразнае і лагічнае мысленне, уяўленне, культура маўлення, культура паводзін і зносін, творчыя здольнасці) прадугледжвае вызначэнне відаў, жанраў літаратуры, аўтараў, якія аказваюць найбольшы ўплыў на псіхалагічнае, інтэлектуальнае і культурнае развіццё падлеткаў. У адпаведнасці з узроставымі асаблівасцямі і чытацкімі перавагамі падлеткам прапануецца літаратура, што найбольш спрыяе сацыялізацыі асобы на гэтым узроставым этапе.

Далей ажыццяўляецца дэкампазіцыя па асноўных функцыях дзіцячых бібліятэк. Сацыялізуючая функцыя рэалізуецца ў падтрымцы трох ступеней сацыялізацыі падлеткаў: фарміраванні светапогляду, дапамозе ў выбары прафесіі, фарміраванні гатоўнасці

да міжасобасных зносін на аснове нормаў агульначалавечай маралі. Гэта вызначае змест бібліятэчнага абслугоўвання ўвогуле і арганізацыі чытацкай дзейнасці ў прыватнасці.

Дэкампазіцыя па ўзроставых катэгорыях чытачоў прадугледжвае вывучэнне псіхафізіялагічнага і сацыяльнага развіцця падлеткаў, якое ўплывае на іх чытацкую дзейнасць і дазваляе выпрацаваць спецыфічныя для гэтага ўзросту метады бібліятэчнай работы.

Далей разглядаецца дэкампазіцыя па формах бібліятэчнай работы з падлеткамі. Розныя формы бібліятэчнай работы дазваляюць выканаць комплекс задач па наступных кірунках дзіцячага чытання: рэкамендацыя літаратуры для чытання (выстаўкі, агляды, бібліяграфічныя паказальнікі і інш.); непасрэднае знаёмства з творамі (выразнае чытанне, праслухоўванне аўдыё- і прагляд відэазапісаў); аналіз і абмеркаванне прачытанага (гутаркі, літаратурныя гульні, дыспуты); творчая дзейнасць па матэрыялах прачытаных кніг (маляванне, інсцэніроўкі, сачыненні); заахвочванне да чытацкай дзейнасці (напрыклад, узнагарода лепшых чытачоў).

Дэкампазіцыя па структурных падраздзяленнях бібліятэкі прадугледжвае аналіз арганізацыі чытацкай дзейнасці ў базавых падраздзяленнях бібліятэкі: чытальнай зале і на абанеменце, у даведачна-бібліяграфічным адзеле, у спецыялізаваных падраздзяленнях (відэасалонах, інтэрнет-класах, карцінных галерэях і інш.).

Узаемадзеянне дзіцячай бібліятэкі з іншымі ўстановамі, якія садзейнічаюць развіццю дзіцячага чытання і сацыялізацыі падростаючага пакалення, прадугледжвае кааперацыю і каардынацыю намаганняў у гэтых кірунках са школьнымі і пазашкольнымі ўстановамі, грамадскімі арганізацыямі, сацыякультурнымі ўстановамі рознага тыпу.

Мэтанакіраваную дапамогу ў арганізацыі працэсу чытання аказвае кіраванне чытаннем. Асноўнай яго мэтай Ю.П.Меленцьева лічыць дапамогу ў праходжанні ступеней сацыялізацыі (самапазнанне, выбар прафесіі, выбар спадарожніка жыцця). С.Г.Матліна разглядае арганізацыю чытання ў бібліятэцы як арганізацыю бібліятэчнай прасторы, галоўнае ў якой – забеспячэнне свабоднага доступу да рэсурсаў бібліятэкі, дзе прымяняюцца спецыфічныя прыёмы раскрыцця фонду, спалучэнне ў бібліятэчнай прасторы візуальных і вербальных сродкаў, кніжнай і віртуальнай прасторы, дызайнерскіх сродкаў [5]. На яе думку,

сістэму арганізацыі чытацкай дзейнасці мэтазгодна дапоўніць такімі элементамі, як характар зносін паміж чытачамі і бібліятэкарам, а таксама арганізацыя бібліятэчнай прасторы.

Такім чынам, пры даследаванні сістэмы арганізацыі чытацкай дзейнасці падлеткаў па іх сацыялізацыі можна пачаць з галоўнага элемента – вызначэнні ўзроставай катэгорыі чытача. Другое па значнасці месца адводзіцца сацыялізуючай функцыі дзіцячай бібліятэкі. Трэцяе месца належыць вывучэнню паказчыкаў развіцця падлеткаў і выяўленню літаратуры, адпаведнай гэтым паказчыкам і сацыялізуючай функцыі бібліятэкі. Далей вызначаюцца формы бібліятэчнай работы з падлеткамі, якія найбольш эфектыўна будуць садзейнічаць прыцягненню да літаратуры, значнай для сацыялізацыі падлеткаў. У якасці пятага і шостага структурных элементаў дэкампазіцыі сістэмы разглядаюцца характар паміж падлеткамі і бібліятэкарам, а таксама арганізацыя бібліятэчнай прасторы. Далей трэба спыніцца на агульных момантах размеркавання абавязкаў па арганізацыі чытацкай дзейнасці падлеткаў у розных структурных падраздзяленнях дзіцячай бібліятэкі. І ў апошнюю чаргу неабходна вызначыць узаема сувязі дзіцячай бібліятэкі з іншымі ўстановамі, якія аказваюць уплыў на чытанне падлеткаў, перш за ўсё са школай. Аб'яднанне гэтых элементаў у адзіную сістэму магчыма пры распрацоўцы праграмы па развіцці і падтрымцы чытацкай дзейнасці падлеткаў па іх сацыялізацыі.

1. *Белоконенко, М.В.* Организация чтения детей в библиотеке: системный подход / М.В.Белоконенко, В.П.Доморацкий, Л.В.Алехина // Библиотековедение. – 2001. – № 4. – С. 64–70.

2. *Бородина, В.А.* Теория и технология читательского развития в отечественном библиотековедении: в 2 ч. – М.: Школьная библиотека, 2006. – Ч.1. Научные и методологические основы. – 336 с.

3. *Бородина, В.А.* Читательская деятельность: теоретический аспект / В.А.Бородина // Психология чтения и проблемы типологии читателей: сб. науч. тр. – Л., 1989. – С. 6–27.

4. *Дрешер, Ю.Н.* Библиотерапия: учеб. пособие / Ю.Н.Дрешер; науч. ред. Т.И.Ключенко. – М.: Школьная библиотека, 2003. – 224 с.

5. *Матлина, С.Г.* Организация чтения в библиотеках: воспоминание о будущем, или воссоздание отечественных традиций / С.Г.Матлина // Чтение как стратегия жизни: материалы Междунар.

науч.-практ. конф. (М., 14 дек. 2006 г.). – М.: Наука, 2006. – С. 125–128.

6. *Мелентьева, Ю.П.* Осмыслить цели руководства чтением юношества / Ю.П.Мелентьева // Советское библиотековедение. – 1989. – № 1. – С. 39–43.

7. *Мелентьева, Ю.П.* Технологии продвижения чтения в нечитающую среду. Опыт библиотек России / Ю.П.Мелентьева // Библиосфера. – 2006. – №2. – С. 3–6.

БИБЛИОТЕКА БГУКИ